

AZ ÓKORI HELLÁSZ

1. A görög föld

- Az ókori görög föld, **Hellász a Balkán-félsziget déli részét, az égei-tengeri szigeteket valamint Kis-Ázsia partvidékét** jelentette.
- A balkáni **Görögország** három részre tagolható.
 - Észak-Görögországban, **Thesszáliában található a legnagyobb összefüggő termőterület.** Itt magaslik az istenek lakhelye **Olümposz** is.
 - **Közép-Görögország hegyes vidékei** bányászatra és olajfa-termesztésre alkalmasak. Itt fekszik **Attika-félszigete, Athén** városával.
 - **Dél-Görögország** elsősorban a **Peloponnészosi-félszigetet** jelenti, itt található **Spárta** és több jelentős kikötő.
- A **szigetek összekötő szerepet** töltek be az **anyaország és Kis-Ázsia** között. Legnagyobb közülünk **Kréta**, a görög föld legkorábban lakott területe.
- A görög föld **éghajlata mediterrán**, nyáron száraz, télen csapadékos. A területen kevés a folyó. **Gabonaszükségletét csak behozatal útján** tudta kielégíteni, így minden korban **meghatározó szerepet** tölt a kereskedelem.

2. A görög történelem szakaszai

1) Krétoi kor: (Kr.e. IV-II. évezred)

E civilizáció az **ókori kelet államaival mutatott hasonlóságot**, mind államformájával, mind a társadalom felépítésében. Lakói az ismeretlen eredetű **pelaszgok**, akik rendkívül fejlett bronzkori kultúrát honosítottak meg a szigeten. Feltehetően egy **természeti katasztrófa** vetett véget a paloták virágzásának és uralkodók hatalmának.

2) Mükénéi kor: (Kr.e. XVIII - XIII. század)

Az **első görög törzsek, az akhájok városállamainak korszaka**. A mükénéi kor társadalmában és államszervezetben még **sok ókori keleti vonást** figyelhetünk meg. Kockázatos kereskedelmi és hadi vállalkozásaik, valamint az újabb görög törzsek, főként a dórok megjelenése vetett véget a mükénéi államok virágzásának.

3) Átmeneti kor: (Kr.e. XII - XI. század)

Ez a korszak az **egyres törzsek végleges lakhelyének elfoglalását, a poliszrendszer kialakulását**, tehát a későbbi fejlődés kereteinek megteremtését foglalja magába. A korszakban fontos szerepe volt a **vas** elterjedésének. A keleti jellegű tulajdonformák helyett megerősödött a **magántulajdon**.

4) Archaikus kor (Kr.e. VIII - VI. század)

A **görög gyarmatosításnak** nevezett vándormozgalom lezajlásának, és az ezt követő társadalmi változásoknak, mindenekelőtt a **démosz kialakulásának** kora. A poliszok többségének politikai életét a **démosz és az arisztokrácia** küzdelme jellemezte. A korszak végére **Athénban kialakult a demokrácia**. A demokratikus államforma nem athéni jelenség, **más görög városállamokra is jellemző**.

5) Klasszikus kor: (Kr.e. V - VI. század)

A **görög-perzsa háborúkkal** kezdődő mozgalmas korszakban **virágzott az athéni demokrácia**, megjelent a poliszokban a nagyarányú **rabszolgatartás** és lezajlott a két vezető polisz, Athén - Spárta, valamint szövetségi rendszereink testvérháborúja, a **peloponnészoszi háború**.

6) Hellenizmus kora: (Kr.e. IV - II. század).

A felemelkedő Makedónia egyesítette a görög poliszokat, és Nagy Sándor hódításai, valamint a Perzsa Birodalom legyőzése révén a görög gazdaság és a görög kultúra óriási területre terjeszkedett ki. A görög és keleti kultúra összefonódásával létrejött a hellenisztikus világ. Nagy Sándor halála után három nagy hellenisztikus birodalom és több kisebb állam keletkezett.

3. Athén városfejlődése

a) Athén a gyarmatosítás előtt

- Athén az Attikai-félsziget nyugati részén, a tengerparttól 5 km-re fekszik.
- A hagyomány szerint a város legkorábbi államformája a **királyság** volt.
- Az athéniak legendás királyuknak **Thészeusznak** tulajdonították az első **alkotmányukat**, amely a **társadalmat még vérségi alapon** osztotta fel arisztokratákra, földművesekre és mesterekre. Az arisztokrácia hatalma a **földtulajdonon** nyugodott. A parasztok szintén rendelkeztek földtulajdonnal.
- A Kr.e. VIII. századtól az athéni államot már nem királyok, hanem **arisztokrata főtisztviselők - arkhónok** - irányították.
- A földbirtokos és állattenyésztő arisztokrácia azonban - politikai hatalmát kihasználva - a közép, és kisbirtokosokat mind nagyobb mértékben tette adósává, majd **adósrabszolgává**.
- A köznép tömeges eladósodásának veszélye, a túlnépesedés, a gabonahiány társadalmi feszültséghez, **politikai ellentétekhez** vezetett, amelyet időlegesen a görög gyarmatosítás vezet le.

b) A görög gyarmatosítás

- A társadalom széles rétegei **vándoroltak ki a kereskedők által létesített telepekre**. Északkeleten a Fekete-tenger partjára, nyugaton Dél-Itália és Szicília területére, délen pedig Líbia partjaira.
- Ezek a telepek politikailag **nem függtek az anyavárosoktól, gazdaságunk kiegészítette az anyaváros gazdaságát**, ezért lényegében **helytelen rájuk a gyarmat elnevezés**.
- Athén csak a Kr.e. VI. századtól kezdődően létesített telepeket, de a folyamat változásokat idézett elő társadalmában és politikai életében.

c) A démosz küzdelme a politikai jogokért

- Az **áruforgalom megélénkülése**, az olcsó gabona beáramlása a gyarmatokról, **letörte az arisztokrácia piaci monopóliumát**, így csökkent annak gazdasági és politikai ereje.
- Az élelmiszerek kereskedelmi úton történő beszerzése lehetővé tette azt is, hogy **egyre többen felhagyjanak földműveléssel és kézműiparral illetve kereskedelemmel foglalkozzanak**. Ezek az ágazatok jól jövedelmeztek.
- A zömében kézműves, **kereskedő és földműves réteget hívjuk démosznak**, amely megindította küzdelmét az arisztokrácia kizárólagos hatalmával szemben. A démosz

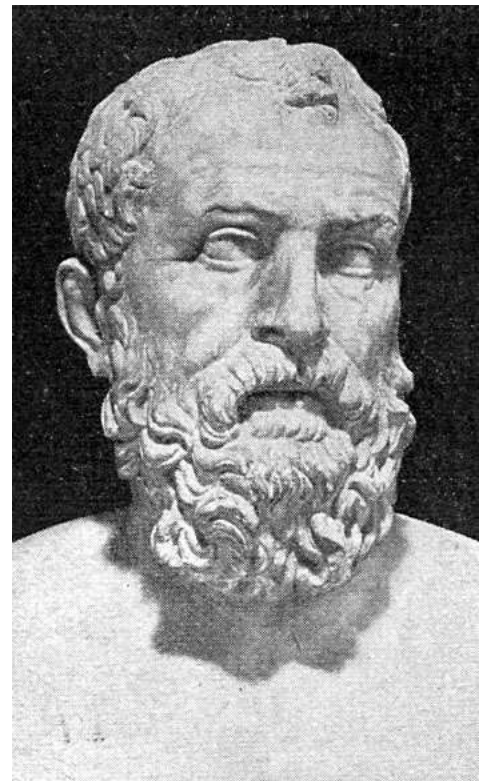
tehát **nem a szegényeket jelentette**, s így a démosz és az arisztokrácia évszázados küzdelmeit sem lehet a szegények - gazdagok küzdelmére leegyszerűsíteni.

- A démosz politikai képviselői alapvetően **négy kérdéscsoportban** kívántak előbbre jutni:
 - **Eltörölni az adósrabszolgaságot.**
 - **Írásba foglalni a törvényeket.**
 - **A törvény előtt egyenlővé válni az arisztokratákkal**
 - **biztosítani minden szabad állampolgár részvételét a közügyek intézésében.**
- Törekvéseinket a Kr.e. VII. század közepétől az V. század kezdetéig sikerült megvalósítani, s ennek eredményeképpen kialakult egy addig nem létező államforma demokrácia. **A demokrácia Athénban az alábbi lépésekben született meg:**

1) **Drakón arkhón** Kr.e. 621-ben **írásba foglalta a törvényeket**, és az athéni **polgárokat ingatlanvagyonuk alapján sorolta osztályokba**. Ezek az osztályok lettek a politikai jogok gyakorlásának alapjai. Szigorú törvényeinek emlékét őrzi a **drákói szigor** kifejezés is.

2) **Szolon arkhón** Kr.e. 594-ben - az athéniak felkérésére - **új törvényeket** adott az államnak, hogy megszűnjenek a belviszályok. Intézkedéseit négy csoportba sorolhatjuk:

- **A terhek lerázása** (szeiszaktheia), amely az **adósrabszolgaság intézményének megszüntetését**, az adósságok eltörlését, az adósok elkobozott földjeinek visszaadását, a külföldre eladott adósrabszolgák, állami pénzen való visszaváltását jelentette.
- **Timokratikus (vagyonelvű) alkotmányt** adott Athénnak, amely már **az éves jövedelem szerint osztályozta és részesítette jogokban a polgárokat**. Ez a lehetőséget adott a démosz gazdagabb részének az érdekérvényesítésére, a politika közvetlen irányítására.
- **A közügyekkel való törődést állami kötelességé tette**, a város érintő ügyekben az athéni **állampolgároknak állást kellett foglalniuk. Nem tartózkodhattak**, mert ez a polgárjog elvesztésével járt.
- Családjogi törvényei az **erkölcsök helyreállítását** szolgálták.

3) **A türannisz:**

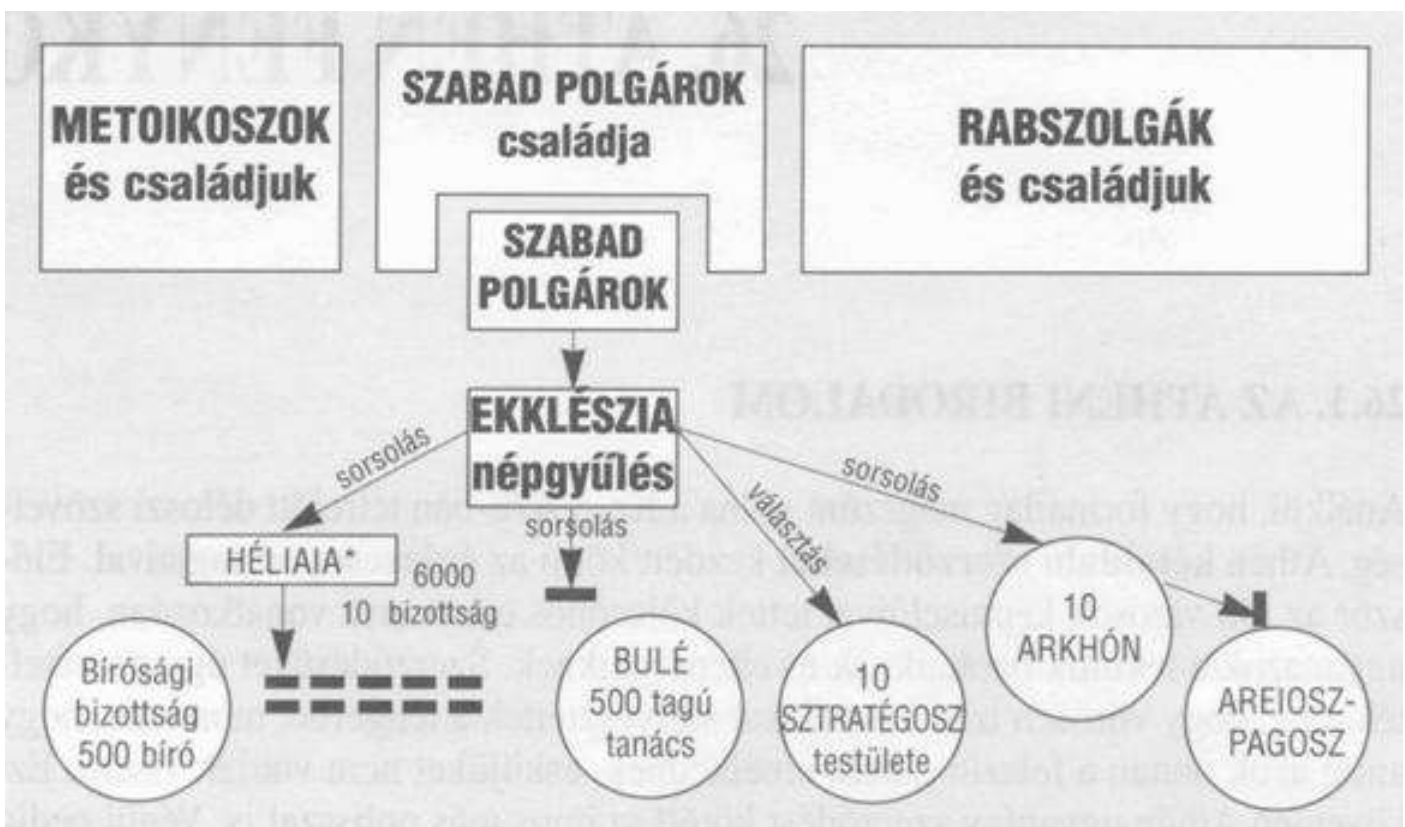
- Szolon tevékenységének a démosz most már teljes polgárjogúsításért szállhatott síkra. Ezt a törekvést, s az ismét élesebbé váló belső ellentéteket használta ki az arisztokrata **Peiszisztratosz**, aki a kézműves, és kereskedőpolgárok, valamint az elszegényedett földművesek támogatásával, **katonai erővel szerezte meg a hatalmat.**

- Ügyesen **kihasználta azt az egyensúlyi helyzetet**, hogy az arisztokrácia már nem, a démosz pedig még nem volt elég erős ahhoz, hogy a hatalmat meg tudja tartani illetve szerezni.
- Rendszerét, amely lényegében önkényuralom volt, s ebben az időszakban sok más görög poliszban is kialakult, **tűrannisznak, zsarnokságnak** nevezték a görögök.
- „Jóságos zsarnoksága” egészében a **démosz érdekeit szolgálata: földet osztott, közmunkát szervezett, támogatta Athén kereskedelmét** stb. Ugyanakkor következetesen **kizárta a köznépet a politikai jogok gyakorlásából**.
- Ezért szükségszerű, hogy a gazdaságilag tovább erősödő, és az arisztokrácia gazdasági-politikai meggyengülését a politikai szerepvállalás vágyával szemlélő démosz zsarnokságnak tartotta a türannoszok uralmát.
- Athénban Kr.e. 510-ben súlyos belháborúban elűzték az utolsó „zsarnokot”, Peiszisztratosz Hippiász nevű fiát.

4) Kleiszthenész:

- A Kr.e. 508-ban arkhónná választott **Kleiszthenész befejezte a démosz jogainak kiszélesítését. A demokrácia kiépítése** gyakorlatilag az ő nevéhez fűződik.
- **Megszilárdította Athén külpolitikai helyzetét**, megemeltámadási egyezményt kötött az égei kereskedelemre vágyakozó I. Dareiosz perzsa királlyal.
- Az athéni **polgárok jogait a területi hovatartozás alapján** határozta meg, **eltüntette ezáltal a vérségi és vagyoni előjogokat**. Ezt oly módon érte el, hogy **10 phülére (kerületre) osztotta fel Attikát**, s a phülék összetétele már helyi szinten biztosította a démosz fölényét. A phülék delegáltak 50-50 főt az **ötszázak tanácsába**, s minden betöltésének alapjául szolgáltak.

d) Athéni demokrácia államszervezete, működése

- A **legfőbb államhatalommal a népgyűlés, az ekklészia** rendelkezett.
- Mivel nem ülésezett folyamatosan, **megmaradt államhatalmi szervként a korábban is létező bulé**, amelyek létszámát négyszázról ötszázra emelték.
- Az igazságszolgáltatást gyakorló **népbíróságokba** sorsolás útján, élete során minden athéni polgár bekerülhetett.
- Az államra veszélyt jelentő polgárokat **osztrakiszmoszal (cserépszavazással)** távolították el a politikai életből.
- Az athéni demokráciában **minden tisztség meghatározott időre** szólt.
- A **tisztségek többségét sorsolással** töltötték be, a polgárjoggal rendelkezők közül.
- A **két legjelentősebb tisztség viselőit, a hadügyeket irányító 10 sztratégoszt és a pénzügyeket felügyelő 10 tamiászt azonban választották.**
- Athén leghíresebb sztratégosza **Periklész** volt, a Kr.e. V. század derekán. A perzsák legyőzése után megteremtett anyagi biztonságot kihasználva, a politikai tevékenységért, így a népgyűlésen való megjelenést is, **napidíjat adott a polgároknak.** Politikája tovább növelte Athén tekintélyét a görög világban.

e) A demokrácia értékelése

- Kr.e. V század közepére teljessé vált az athéni polgárok politikai egyenlősége, és az ókorban páratlan **kísérlet történt az önigazgatás megteremtésére, a közvetlen népuralom megvalósítására.**
- A demokráciának **voltak árnyoldalai** is: pl. a **rabszolgatartás, a metoikoszok (idegenek) hátrányos politikai megkülönböztetése, a nők állami életből való kirekesztése,** a déloszi szövetség tagjaitól erővel kiperéselt adók, a hanyatló időszakban a döntési mechanizmusok nehézsége.
- Ennek ellenére az athéniak máig példaértékű állami-társadalmi rendszert valósítottak meg.

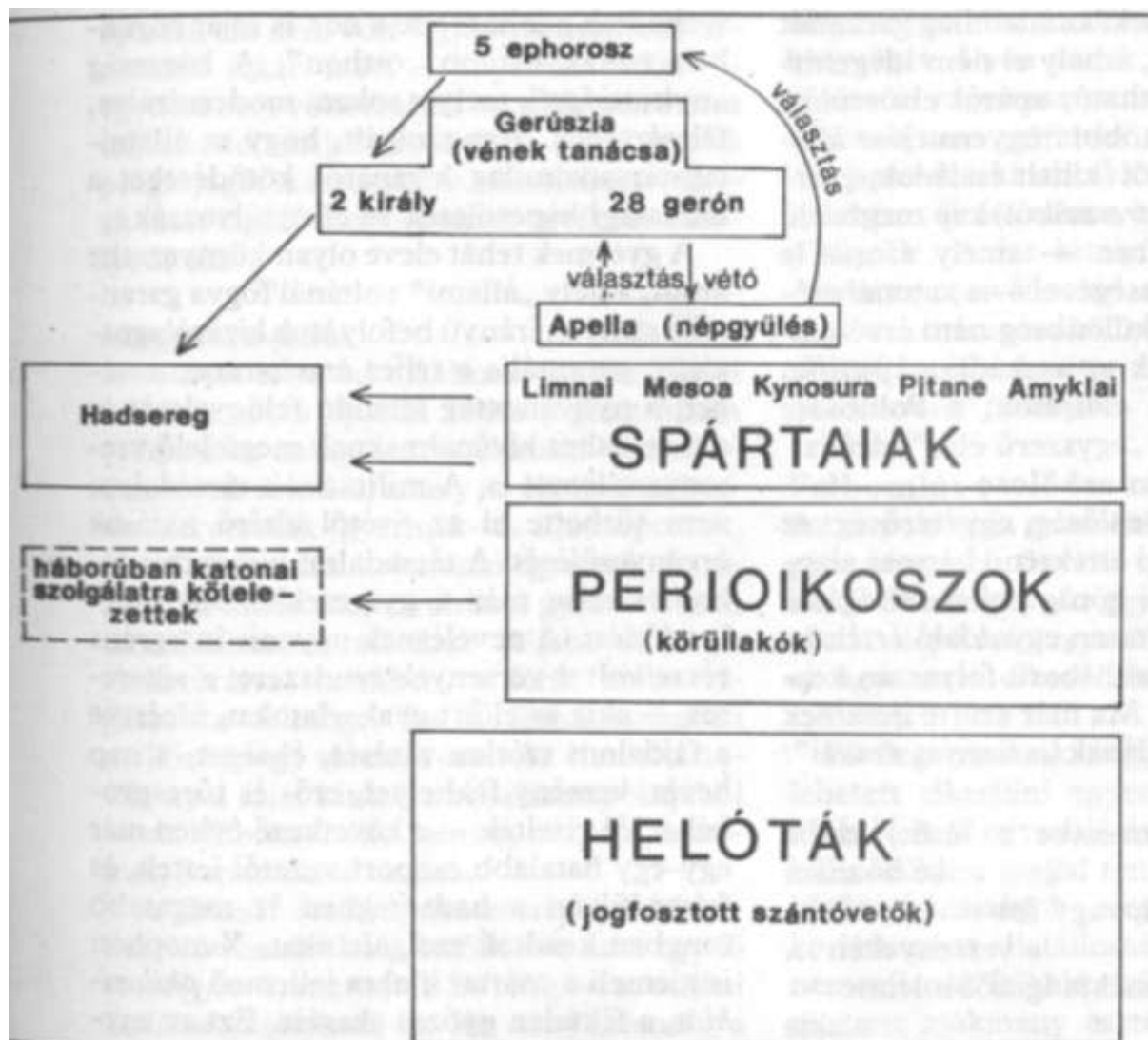
4. Spárta, a görög fejlődés másik útja

- Spártát a Kr.e. XII. századi második görög bevándorlás, a **dór betelepülés hozta létre** a Peloponnészoszi-félszigeten. A **vasfegyverekkel** rendelkező dór harcosok legyőzték az ott élő akháj őslakosságot.
- Az itt talált őslakosság egy része, a rabszolgákhoz hasonló helyzetben lévő **helóták a szabad spártaiaknak kiutalt földeket művelték meg,** míg a perioikoszok (körüllakók) a Spárta környéki hegységeken levő településeiken elsősorban **ipari tevékenységet végeztek.**
- Spárta nem volt abban az értelemben polisz, ahogyan a többi, hanem öt falu szövetsége.
- A **hódítók kevesebb, mint 10%-át tették ki a legyőzöttek,** ezért **hatalmukat tartósan csak úgy tudták fenntartani, ha minden férfi**

katonáskodik, és nem foglalkozik termelő munkával. Ennek megfelelően épült ki a spártai társadalom és az államszervezet: e felépítés lényege, hogy az **egyén és a család élete, érdekei alárendelődtek a spártai közösség érdekeinek**, és létrejött egy teljes mértékben **militarizált társadalom**.

- Mindezt a **legendás spártai neveléssel**, az egyszerű és a közösségi szellemet életben tartó életmóddal, az állandó edzésekkel, a harckészültség fenntartásával érték el. Utóbbira jó példa az ún. **krüpteia**, a helóták közé vezetett rendszeres hadgyakorlat, amely a fiatal fiúk számára a férfivá avatást jelentette, amennyiben elegendő helótát gyilkoltak meg.
- A spártainak **szükségesnek tartották az egymás között egyenlőség fenntartását az állam működéséhez**. Így vélték kiküszöbölhetőek a hatalmi viszályokat. **Minden szabad spártai család azonos területű földparcellát, kléoszt kapott**, megfelelő számú helótával a megművelésre.
- Mivel a szükséges iparcikket és fegyvereket a körülakók előállították, **szükségtelen volt a kereskedelem**, a piac, hiszen ez csak vagyoni különbségekhez vezetett volna. Ezért **vaspénzt** használtak, aminek anyagát meleg állapotban ecetbe mártották: ezzel eljárással törékenyé és értéktelenné tették, így egyetlen polisz sem volt hajlandó elfogadni. Spárta önmagát rekesztette ki a görögség kereskedelméről.

5. A peloponnészoszi háború (Kr.e. 431-404)

- **Spárta** a görögség legerősebb szárazföldi haderejének birtokában egészen a VI. század közepéig lendületesen **gyarapította területét a Peloponnészoszi-félszigeten**.
- A VI. századtól célja az elfoglalt területek megtartása volt, és az egész **Peloponnészoszi-félsziget megvédése** más görög poliszok kereskedelmi terjeszkedéssel szemben. Ennek érdekében **Spárta létrehozta a peloponnészoszi szövetséget**, amelyek tagjai teljes önállóságot élveztek, ám háború esetén katonai és pénzbeli hozzájárulást kellett fizetniük Spártának.
- Az V. század első felében **Spárta Athénnal közösen harcolt a perzsák ellen**. Ám a **görög-perzsa háborúk Athén jelentős megerősödését eredményezték**, s Athén vezetésével létrejött a **déloszi szövetség**.
- Szükségszerű, hogy a gazdaságilag és hatalmilag terjeszkedő **Athén és Spárta szembekerült egymással**. A Kr.e. 431-től 404-ig tartó peloponnészoszi háború ugyan Spárta győzelmével végződött, de ehhez az ősi ellenség, a perzsák segítségére is szükség volt, s ez már a poliszrendszer általános válságát jelezte.

6. A poliszrendszer válsága

- A peloponnészoszi háború **sok polisz gazdaságát tönkretette**.
- Az elszegényedett kistermelők földjét vagy a felújítani nem tudott műhelyét nagyvállalkozók vásárolták fel.
- Nőtt a szegények és a gazdagok közötti különbség, **meggyengültek az önállóan gazdálkodó középrétegek**, akik a poliszok legöntudatosabb polgárai, a poliszállam fenntartói voltak alapozva a demokrácia intézményei hatékonyan működhettek.
- A **kereskedelemből élő poliszok csak egymás ellenében tudtak új piacokat szerezni**, ami széles ellentétekhez vezetett.
- **Spártában sem lehetett sokáig mesterségesen fenntartani egyenlőséget**. Ennek a folyamatnak törvényes elismerése volt Epitadeusz ephorosz Kr.e. 400 körül hozott törvénye, amely eladhatóvá, ajándékozhatóvá tette a parcellákat. Ezzel párhuzamosan a régi törvényeket is eltörölték.
- A válságban lévő görög **poliszok a Kelet elleni nagyszabású hódító háborúban látták a megoldást**, amitől új piacok megszerzését, és a gazdaság felvirágzását várták.
- E problémát azonban csak **a poliszokat erővel összefogó makedónok voltak képesek megoldani azzal, hogy Alexandrosz (Nagy Sándor) vezetésével megszerezték a Kelet legnagyobb piacát, a Perzsa Birodalmat**.